

УДК 343.9.01

DOI: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2025.24.343624>

В. Туляков,

докт. юрид. наук, проф.,
професор кафедри кримінального
права Національного університету
«Одеська юридична академія»,
суддя ad hoc Європейського суду
з прав людини,
член-кореспондент Національної
академії правових наук України,
заслужений діяч науки і техніки
України

МЕТОДОЛОГІЯ КРИМІНОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ: В ПОШУКАХ НОВИХ ПАРАДИГМ

Стаття узагальнює сучасні концепції парадигмальних візій кримінології і кримінального права від кількісних методів дослідження до валідації через призму методології креативного девелопменталізму та адаптації теорії творчого руйнування (creative destruction) Шумпетера, Агіона та Говіта до сучасних парадигм кримінологічних досліджень. Пропонується динамічний підхід до оновлення методології кримінологічних досліджень, коректуючи помилкові механізми отримання даних для послідовного формулювання нових валідних підходів поводження з правопорушниками. Акцент ставиться на балансі прав суб'єктів кримінально-правових відносин, зрушуючи у бік ціннісно-орієнтованої справедливості, контекстуалізації криміналізації і процесуальної результативності (ЄСПЛ, Helme v. Estonia, 2025). Методологічні аспекти включають якісні методи (Einat, 2025: інтерв'ю, етнографія для «чому» та «як» злочинності); помилки неофіта (ототожнення статистики з реальністю, кореляція vs. причинність, латентність, політична селективність); гомеокінетичний підхід (Ібералл, 1972) до злочину як обміну речовиною, енергією, інформацією в системі «злочинець–жертва–середовище», кримінологічну інженерію з критикою за редукціонізм на макрорівні.

Для України ключовими є виклики постконфліктної реінтеграції, декриміналізації насильства, регулювання нових категорій злочинів. Стаття закликає до уважності при застосуванні методів системи збору, методів збору даних та інтерпретації з урахуванням нових парадигм, віктим-орієнтованої юстиції, та інтеграції практики ЄСПЛ і сталого розвитку системи кримінальної юстиції України.

Ключові слова: креативний девелопменталізм; творче руйнування; контекстуальна криміналізація; ціннісно-орієнтована юстиція; гомеокінетичний підхід; якість методології; медіа-індекс злочинності; методологія якості; цифрові ризики; ЄСПЛ.

Замість вступу. Коли все суспільство чекає на продовження серіалу #carlssongate, замислився над тим, що викладання методології використання наукових парадигм у кримінальній юстиції потребує регулярного переосмислення¹. Життя мінливе і класичний теоретичний аналіз функціоналу кримінально-правового впливу за певних умов перетворюється у свою протилежність.

У дисфункцію.

Думаю, дисфункція охоронної функції виступає не лише технічним чи процедурним збоєм, а маркером глибшої кризи легітимності кримінального права та кримінології. Якщо охоронна функція передбачає, що кримінальне право забезпечує захист громадян і суспільних цінностей, то її дисфункція демонструє розрив між нормативним очікуванням і практичним результатом. Як зазначав М. Фуко, коли право перестає служити суспільству, воно починає слугувати дисципліні і владі.² Тобто порушується баланс між формальною легальністю і моральною легітимністю: закон формально діє, але його ціннісна ефективність зникає.

Легітимність у сучасній кримінально-правовій теорії розглядається як сполучна ланка між державою і суспільством. Хтось наголошував на комунікативній легітимності правових норм, коли їхній зміст визнається раціонально обґрунтованим і прийнятним для громадян... Тому, якщо кримінальне право перестає виконувати охоронну функцію справедливо або ефективно, воно втрачає цю легітимність. Відповідно, дисфункція проявляється не лише у кількісних показниках правопорушень чи вироків, а у соціальному сприйнятті системи. Суспільство починає відчувати розрив: правовий механізм існує формально, але не відновлює відчуття захищеності, не відповідає очікуванням справедливості і, за потреби, підживлює критику

¹ Туляков В. О. Методологія використання наукових парадигм аспірантами: практизація. Одеса: НУ «ОЮА», 2025. 12 с. URL: <https://hdl.handle.net/11300/30695>.

² Foucault M. Наглядати й карати: народження в'язниці. Переклад з фр. Петро Тарашук. Київ: Основи, 1998.

або опір. У цьому контексті дисфункція охоронної функції стає індикатором потенційної девіації не лише в поведінці окремих суб'єктів, а й у самій системі кримінального права.

Судячи із мейнстриму, суспільство зараз не тільки формує очікування щодо правосуддя, але вимоги до системи. Як вона реагує нормами і санкціями. Коли реакція системи неадекватна (надмірна або вибіркова), – виникає дисонанс, що підриває довіру до всіх елементів кримінальної юстиції. Таким чином, дисфункція це сигнал того, що кримінальне право перестає виконувати свою охоронну роль в очах громадян. Цей стан особливо помітний у перехідних або кризових суспільствах, де фактори війни, економічної нестабільності або політичної поляризації посилюють очікування невідворотності покарання. Суспільство прагне швидких і видимих реакцій на злочинність, але якщо вони реалізуються вибірково або через надмірну репресію, дисфункція стає очевидною: охоронна функція формально працює, але морально й соціально вона нівелюється. Отже, дисфункція охоронної функції є симптомом кризи легітимності: вона виявляє, що формальні закони не гарантують ефективного захисту, а суспільна оцінка дій держави стає ключовим критерієм справедливості.

І що робити, коли дисфункція стає функцією? Саме на ці питання спробуємо знайти відповідь у пошуках сучасної кримінологічної парадигми.

Епізод 1. Методологія це сукупність методів. Занепад кримінологічного знання починається саме з контексту методології.

Не можу казати, що мене влаштовує техніко-юридичний підхід сучасних молодих дослідників.

Зводити боротьбу ідей та пануючу ідею дослідження до сукупності технічних прийомів, – це, напевно, цікаво, але, як кажуть, далеко не науково.

Ну як можна позитивно оцінити таке (скорочую за типовістю універсалізма гумових штампів директора «Геркулесу» А. Полихаєва з

Золотого Теля³): «В основу методології дослідження покладено принципи плюралізму і міждисциплінарності, що охарактеризувало змішану методологію дослідження як об'єднання положень класичної з некласичною і посткласичною методологією (*Супер!* – В.Т.). У концептуальній основі здійсненого дослідження знаходяться взаємопов'язані методологічні підходи. Історичний метод визначав генезис і розвиток положень про... Доктринальний аналіз критично осмислював підходи... Герменевтика розкривала сутність та прояви... Моделювання формулювало основні положення концепції... Формально-логічний метод систематизував завдання, поглибив понятійний апарат і з'ясував сутність... Лінгвістичний допомагав розвивати категоріальний апарат... Догматичний використовувався для формулювання висновків і визначення логіки комплексного дослідження... Системний метод розмежовував сутність категорій і формувал понятійний апарат... Класифікація систематизувала види інформації та методи її дослідження... Соціально-правовий застосовувався при аналізі анкетування й емпіричних даних... Статистичний метод підтримував теоретичні положення даними слідчої та судової практики... Метод узагальнення об'єднував факти в цілісні висновки для вдосконалення дослідження. Методи аналізу, синтезу, аналогії, абстрагування, індукції та дедукції вивчали гносеологічні основи і можливості використання»...

Я свідомо не привожу джерело цієї «абзбзії» (за висловом Л. В. Багрій-Шахматова). Але вона типова.

На жаль, відсутність чіткого теоретичного усвідомлення методології веде до обривняння її з методикою. Чудовий категоріальний апарат. І повна відсутність сенсів. Але й тут не все так просто. За простотою заміщення методології дослідження методикою криється можливість системних помилок, та й некоректних висновків.

³ Ільф Ілля та Євген Петров. Золоте теля: роман / пер. з рос. Харків, 2018. 512 с.

Не буду нічого казати про кількісні та якісні методи системи збору (суцільне, вибіркове, монографічне дослідження), методи збору даних (опитування, інтерв'ю, аналіз документів), методи аналізу даних (узагальнення, кореляція, регресія та ін.).

Усі з інститутської лави пам'ятають про статистичну репрезентативність та закон великих чисел щодо наближення результатів вибірки до теоретичного середнього аналізу девіантності. Чудово. Але є деталі. Валідація⁴... Одного разу студент-кримінолог вирішив провести маленьке опитування серед десяти своїх одногрупників-юристів: «Чому ви не вчиняєте злочини?». Шестеро відповіли без вагань: «Бо боїмося покарання». Викладач, почувши про цей «експеримент», лише сумно посміхнувся такому рівню праворозуміння. Здавалося б, 60% майбутніх правників вірять у відлякувальний ефект санкції, проте кримінологічна наука давно знає: зв'язок між суворістю покарання та реальною злочинністю набагато складніший, а іноді й протилежний очікуванням.

Але осад залишився, бо тут саме починається проблема методології оцінки якості отриманих даних. Методологія кримінологічного дослідження передбачає не лише збирання статистики злочинності, а й критичний аналіз її природи та меж достовірності.

В історії соціальних наук відомий випадок із дослідженням громадської думки у США 1936 року, коли журнал *Literary Digest* проводив опитування виборців на основі телефонних довідників. Телефон тоді був розкішшю, доступною переважно середньому класу та заможним верствам суспільства. У результаті вибірка виявилася нерепрезентативною, прогноз перемоги кандидата виявився помилковим, а саме дослідження увійшло в історію як приклад методологічної пастки.

⁴ Настанова Eurachem. «Придатність аналітичних методів для конкретного застосування. Настанова для лабораторій з валідації методів та суміжних питань»: за ред. Б. Магнуссона та У. Ернемарка: переклад другого видання 2014 р. Київ: ТОВ «Юрка Любченка», 2016. 92 с.

Цей епізод нагадує молодим кримінологам: під час збору даних, чи то віктимологічних опитувань, чи то статистики по регіонах, необхідно ретельно враховувати репрезентативність та соціальну нерівність доступу до джерел інформації. Модне зараз деякими дослідниками а то й цілими інститутами використання GOOGLE-опитувальників дасть вам красиві картинки та кольорові діаграми на виході, але поширення цих форм виключно через мережу, ФБ, Інстаграм дасть, на жаль, опис очікувань лише вашої Інтернет аудиторії, а не пересічних громадян...

Наведу приклад. Нова монографія Є. Полях «Порушення недоторканості приватного життя: кримінологічна характеристика та запобігання»⁵. Чудовий теоретичний блок. Англomовна література. Практика ЄСПЛ. Авторка «не відтворює» нову методологію. Каже про необхідність віктимологічних опитувань для отримання достовірних результатів та якісних пропозицій щодо профілактики. Чудово. Доботно. Але відсутність окремих значущих показників кримінального правопорушення у офіційній статистиці та висока латентність явища дали можливість застосувати для підтвердження власних висновків використання лише окремих додаткових кількісних методів (опитування 4730 працівників правоохоронних органів та суддів та 1152 пересічних громадян). Всього сумарно опитано 5882 особи. За твердженням авторки, похибка репрезентативності дорівнює 1,27%⁶.

І ось тут виступають деталі.

Перше. Як можна рахувати похибку репрезентативності відповідей респондентів, дорівнюючи точки зору практично 5000 осіб із професійним праворозумінням із складенням до цього більш ніж 1000 пересічних громадян? Уточнюючи дані, отримуємо похибку репрезентативності для громадян – 2,89 %. Не Фонтан, вдвічі більше, але допустимо. Хоча, як кажуть в Одесі: то є дві великі різниці.

⁵ Полях Є. В. Порушення недоторканості приватного життя: кримінологічна характеристика та запобігання. Харків: Право, 2025. 344 с.

⁶ Полях Є. Op.cit. С 95.

Друге. Протягом липня–серпня 2023 року авторка через мережу інтернет запускає опитувальник для населення в Instagram, FB, Threads та Telegram каналах⁷. Тобто, отримується точка зору не населення в цілому, а інтернет-аудиторії. Зазначимо, що Україна була домом для 26,70 мільйонів користувачів соціальних мереж у січні 2023 року, що дорівнює 74,0 відсоткам від загального населення⁸. Так, на математичну помилку репрезентативності відповідей це практично не впливає. Але з валідацією будуть проблеми.

І ось чому. Інтернет-аудиторія не презентує населення, а тим більш жертв порушення права на приватність. Пам'ятаєте опитування по телефонним довідникам. Інтерпретаційні помилки (оцінка віктимізації, ефективність пропозицій) презюмуються...

На тій же сторінці авторка надає розподіл респондентів за віком, відповідно якому особи від 40 до 60 років склали 16,1 відсоток опитуваних, а від 60 років і старше 3,6 відсотка. Враховуючи динаміку зростання жертв фінансового та комп'ютерного шахрайства (через колл-центри та ін.)⁹, пам'ятаючи, що у 2024 р. приблизно 13.89 % населення були віком 0–14 років, 67.15 % віком 15–64 років, і 18.96 % віком 65 років і старше, – виникає питання по валідності відповідей групи від 60 років і старше (помилка ніж 15 %) та групи 35-59 (помилка в середньому 5 %). До речі, не кажучи про постійно ошукуваних пенсіонерів, котрі не отримали належного оцінювання, зазначимо, що у звіті Identity Theft Resource Center (2023) про викрадення особистих даних (identity theft) й компрометацію персональних даних: жертви віком 35-49 років найчисленніша група¹⁰, а в «нашому» дослідженні вона сягає лише друге місце, бо на першому виведено молодь (користувачі Інтернет) у віці від 18 до 34 років. Отже точка зору найуразливіших для порушень

⁷ Полях Є. Op.cit. С. 97.

⁸ Kemp S. Digital 2023: Ukraine. 14.02.2023. URL: <https://datareportal.com/reports/digital-2023-ukraine>.

⁹ Койбічук В., Кочнева В., Буряк А., Петрушенко Я., Єгорова Ю. «Опис нових схем фінансових шахрайств в умовах воєнного часу в Україні». Socio-Economic Relations in the Digital Society. 2024. № 4 (54): С. 29–38. <https://doi.org/10.55643/ser.4.54.2024.582>.

¹⁰ Identity Theft Resource Center. ITRC Trends in Identity Report for. 2023 URL: <https://www.idtheftcenter.org/wp-content/uploads/2024/06/ITRC-2023-Trends-in-Identity-Report.pdf>.

приватності груп людей старше 50-60 років (через довіру до телефонних/SMS-шахрайств) не отримала належного відображення.

Наприкінці, типові помилки багатьох дослідників кримінально-правової матерії при анонімному анкетуванні часто пов'язані з мовою та формулюванням запитань і можуть суттєво впливати на валідність даних. До них належать використання складної або професійної термінології, яка незрозуміла респондентам; подвійні або двозначні формулювання, емоційно забарвлені слова та подвійне заперечення, що викликають плутанину; змішування різних типів питань у одному, вузькі або надто широкі варіанти відповіді, навідні запитання та пропуск важливих варіантів, а також надмірна довжина анкети.

Крім того, структурні помилки, такі як неправильний порядок запитань, відсутність інструкцій або неузгодженість шкал оцінки, знижують точність результатів.

Для забезпечення валідності опитування анкета повинна проходити попередню перевірку: тестування на зрозумілість і однозначність формулювань, перевірку повноти варіантів відповіді, узгодженість і логічний порядок запитань, а також контроль емоційного забарвлення мови, щоб респонденти могли давати чесні та інтерпретовані відповіді.

А якщо ні, то ми отримуємо в анкеті соціологічного опитування громадськості питання на кшталт розуміння права на приватність у конституційному вимірі, та чи хвилює вас онлайн-шахрайство (фішинг-атаки, таргінг, бейтінг, претекстінг, зворотна соціальна інженерія, метод «дорожнє яблуко», сайти-пастки тощо)¹¹. І це, підкреслюю, достатньо виражена, добротна кримінологічна розвідка молодій дослідниці із високоповажної кримінологічної інституції...

Які помилки ще ми бачимо при проведенні кількісних досліджень в кримінології.

¹¹ Полях Є. 2025. *Op.cit.* С 335, 341.

Зверну увагу на окремі.

Перше. Офіційні дані кримінальної статистики є похідними від діяльності поліції, прокуратури та судів, отже вони радше відображають ефективність кримінальної юстиції, ніж реальний рівень девіантної поведінки. Тобто, перша, глобальна помилка є неврахування нормативності розподілу злочинності, – впливу матеріальних та процесуальних можливостей діяльності органів кримінальної та адміністративної юстиції на рівень реєстрації кримінальних правопорушень. В мережі популярний цей графік динаміки кримінальних правопорушень протягом останніх років (на жаль, без урахування територіальних аспектів)¹². Центральна ідея ж стандартна – вийшли на повоєнні 500 000 реєстрацій...

Пам'ятаємо (суто методологічно): феномен нормативності завантаженості реєстрацією злочинів (saturation or workload effect), є стандартним. Тенденція, коли зростання кількості тяжких злочинів призводить до зменшення реєстрації менш тяжких через обмежені ресурси поліції та пріоритизацію, була уперше систематично описана американським кримінологом Альбертом Дж. Рейссом-молодшим (Albert J. Reiss Jr.) у 1950–1960-х роках., який показав, як дискреція поліції впливає на вибірковість фіксації правопорушень. Було доведено, що при перевантаженні серйозними справами дрібні порушення часто не реєструються або класифікуються як адміністративні, що створює ілюзію стабільності загальної злочинності при реальному зростанні тіньового сегмента («dark figure of crime»)¹³. Отже феномен нормативності реєстрації розглядається як структурний чинник латентності правопорушень.

¹² Як змінювалася кількість кримінальних правопорушень в Україні до та під час великої війни. *Слово і діло*. 2 листопада 2025 року URL: <https://www.slovoidilo.ua/2025/11/04/infografika/suspilstvo/yak-zminyuvalasya-kilkist-kryminalnyx-pravoporushen-ukrayini-ta-velykoyi-vijny>.

¹³ Black D. J., Reiss A. J., Jr. «Patterns of behavior in police and citizen transactions.» President's Commission on Law Enforcement and Administration of Justice, Studies in Crime and Law Enforcement in Major Metropolitan Areas, Field Surveys III, Vol. 2. Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office. 1967. P. 1–139

Так, є війна та пов'язані із нею темпоральні зміни реєстрації (190 000 воєнних злочинів, 250 000 СЗЧ, близько 1.5 млн прихованих ухилянтів на противагу 20 000 зареєстрованих правопорушень за ст. 336 КК України). Але тенденції big data залишаються у полі нормативності навантаження: при зростанні тяжких кримінальних правопорушень падає реєстрація проступків... *Помилка першого порядку: ототожнення «зареєстрованих злочинів» з «реальними злочинами»¹⁴.*

Не менш важливим є аналіз предикатних явищ: соціально-економічних і культурних чинників, які передують кримінальним проявам: бідність, нерівність, маргіналізація, розрив соціальних зв'язків. Втім, тут криється пастка: надмірна статистична кореляція може здаватися «доказом», хоча насправді лише віддзеркалює фонові процеси¹⁵. *Методологічна помилка другого порядку – плутання кореляції з причинністю, недостатня валідація отриманих даних, факторний аналіз замість сутнісного.*

Ще один пласт: спрощений підхід при дослідженні віктимізації та її індексів. Опитування жертв дозволяють виявити латентну злочинність, але й тут не все однозначно: рівень звернень залежить від довіри до поліції, від культурних норм щодо «соромно бути жертвою» та від готовності респондента повідомляти інтимні або травматичні подробиці, наприкінці, він «забарвлений» часовими та просторовими рамками¹⁶. Victim survey polls в США та Великобританії відображують характеристику колективної, а не індивідуальної віктимізації, бо опитують домогосподарства (households). *Помилка третього порядку недооцінка латентності при аналізі віктимізації, та сприйняття офіційної статистики як остаточного відображення.*

¹⁴ Christie N. A Suitable Amount of Crime. London: Routledge. 2004. 148 p. URL: <https://www.routledge.com/A-Suitable-Amount-of-Crime/Christie/p/book/9780415336116>.

¹⁵ Sutherland, E. H., & Cressey, D. (1978). Criminology. 10th ed. Philadelphia. JB Lippinkott. URL: <https://ru.scribd.com/document/674521661/Sutherland-Edwin-h-Cressey-Donald-r-Criminology-1978-1-123>.

¹⁶ Van Dijk J. The World of Crime: Breaking the Silence on Problems of Security, Justice and Development Across the World. Sage. 2008. <https://doi.org/10.4135/9781483329789>.

Окрему увагу слід приділити зловживанню владою і правом колективними суб'єктами державними органами, політичними партіями, корпораціями. Саме їхні практики «адміністративного приховування» злочинів або, навпаки, «інфляції криміналізації» формують хибну картину кримінальної динаміки. Тут виникає методологічна помилка четвертого порядку ігнорування політичної селективності кримінальної статистики¹⁷.

Отже, сучасне кримінологічне дослідження має враховувати якнайменш чотири рівні ризику помилок при використанні кількісних методик: *реєстраційна (ототожнення статистики з реальністю), аналітична (плутання кореляції з причинністю), латентна (ігнорування прихованої злочинності), політико-правова (неврахування впливу влади та колективних суб'єктів на «наявність» злочинності).*

Лише інтеграція статистики, предикатних показників, віктимологічних даних і критичного аналізу владних практик дозволяє будувати більш-менш об'єктивну картину кримінальної реальності. Інакше ми ризикуємо повторювати наївність тих шести студентів, які вважали, що злочини зупиняє лише страх покарання.

Епізод 2. Мовчання ягнят. Не буду переказувати сюжет Silence of Lambs с Джоді Фостер та Ентоні Гопкінсом. Але нехтування саме якісними методами веде до поверхневого розуміння проблеми. Неможливо намалювати картину кримінологічної характеристики соціалізації професійних крадіїв на основі статистики та опитувань пересічного населення (професіонали, як правило, не попадаються). А Едвін Сатереленд через інтерв'ю з професійними злодіями був спроможний зробити це. Пізнання продовжується¹⁸, але, на жаль, не завжди з використанням якісних методів кримінологічного аналізу.

¹⁷ Cavaliere A. Il diritto penale minimo in Alessandro Baratta: Per un'alternativa alla «Cultura del penale». *Archivio Penale*. 2018. № 70. <https://doi.org/10.12871/97888331804274>.

¹⁸ Бараш Є. Ю. Кримінологічні ознаки «професійної» злочинності: соціально-правове дослідження *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 1 (110). <https://doi.org/10.33270/01191101.29>.

У своїй праці Tomer Einat критично розглядає місце та значення якісних методологій у кримінології та системі кримінального правосуддя. Вступаючи з питання «як ми знаємо те, що ми знаємо», він звертає увагу на ключову проблему: як формується знання у кримінологічному дослідженні, які методологічні припущення приховані за звичною кількісною статистикою, та чому якісний підхід заслуговує на більшу увагу саме у кримінологічному та правозастосовному контексті. Einat зазначає, що кримінологія традиційно тяжіє до кількісних підходів: опитування, великі вибірки, статистичні кореляції. Проте таке домінування призводить до того, що ми часто фіксуємо *що* відбувається (наприклад, рівень злочинності, обсяги правопорушень), але не достатньо аналізуємо *чому* і *як* це відбувається. Він аргументує, що якісні методи інтерв'ю, фокус-групи, етнографічні спостереження відкривають доступ до глибинних механізмів злочинності, до внутрішньої логіки дій суб'єктів, до соціальних і культурних контекстів, які формують правопорушення та реакцію на нього. Автор підкреслює кілька ключових аргументів¹⁹.

По-перше, якісні методи допомагають враховувати *суб'єктивність* агентів, їхню мотивацію, сприйняття, значення, яке вони надають своїм діям. Цей аспект часто залишається невидимим, коли дослідження обмежується статистикою та анкетуванням.

По-друге, ці методи дають можливість досліджувати *процеси*, а не лише кінцеві точки як формується правопорушення, як агенти реагують на соціальні умови, як змінюється їхня поведінка у часі.

По-третє, якісні підходи дозволяють звернути увагу на *контекстуальність*, тобто на те, що дії і рішення не існують у вакуумі, а в конкретних соціальних, культурних, правових і політичних контекстах, які

¹⁹ Einat T., Yassour-Borochowitz D. How do we know what we know in criminology and criminal justice? The relevance of qualitative methodologies. *European Journal of Criminology*. 2025. 0(0). <https://doi.org/10.1177/14773708251387513>.

впливають на них²⁰. Автор наголошує: ігнорування контексту означає обмежене розуміння кримінологічних явищ.

У своєму аналізі Einat також звертає увагу на практичні виклики впровадження якісних методів у кримінологічному дослідженні. Він вказує, що існують структурні бар'єри – академічна культура, орієнтація на «об'єктивні» кількісні дані, а також ускладнення з етичного й методологічного боку: як забезпечити достовірність, як узагальнювати, як поєднувати якісні й кількісні підходи. Автор не пропонує відмовлятися від кількісних методів, але радить переосмислити їхню роль: замість домінування суміщення, де якісне дослідження відіграє роль глибинного пояснення, додаткового до масштабних статистичних даних²¹.

З огляду на сучасну ситуацію України з особливостями правового переходу, постконфліктним середовищем, активним реформуванням кримінального правосуддя та значною роллю суспільних очікувань аргументи Т. Einat є особливо релевантними. У контексті реформування кримінальної політики, судочинства та превенції злочинності, аналітики і практики часто спираються на агреговані дані (кількість справ, показники рецидиву, статистика правопорушень). Однак без глибинного розуміння мотивацій, культурних значень, локальних контекстів (особливо в зоні післявоєнної нестабільності) ризик втратити важливі нюанси є високим. Отже, застосування якісних методів наприклад, інтерв'ю з учасниками кримінально-правового процесу (суддями, прокурорами, обвинуваченими, потерпілими), етнографічні дослідження у громадах, що пережили конфлікт, аналіз наративів про насильство чи корупцію може значно підсилити здатність української

²⁰ Туляков В. О. Принцип додатковості та методологія контекстуальної криміналізації в рефлексії вчення М. І. Панова. *IUS PUNIENDI: голоси епох в суголоссі днів – до 85-річчя від дня народження проф. М. І. Панова (in memoriam)*: матеріали кругл. столу, що відбувся у межах IX Харківського міжнар. юрид. форуму (м. Харків, 27 вер. 2025 р.). Харків, 2025. С. 78–87. URL: <https://hdl.handle.net/11300/30913>.

²¹ Einat, T., & Yassour-Borochowitz, D. How do we know what we know in criminology and criminal justice? The relevance of qualitative methodologies. *European Journal of Criminology*. 2025. 0(0). <https://doi.org/10.1177/14773708251387513>.

кримінології формулювати інтервенції, які враховують не лише показники, але й дійсну логіку поведінки, культуру взаємин та символіку правопорушення.

Саме так можна уникнути поверхового підходу та перейти до більш спрямованих реформ, які враховують «чому» і «як» правопорушення здійснюється, а не лише «скільки» їх є.

Підсумовуючи, можна сказати, що Т. Einat робить вагомий внесок у методологічну рефлексію кримінології, піднімаючи питання про межі знання й способи його здобуття. Для нас це означає: бути відкритими до методів, які вимагають глибинного занурення, бути готовими поєднувати кількісне і якісне, і, що особливо важливо для України, визнавати, що без контекстного, суб'єкт-орієнтованого підходу реформування системи кримінального правосуддя ризикує залишитись на рівні технічних змін, а не сутнісної трансформації²².

Епізод 3. Маніфест креативного девелопменталізму та кримінально-політична інженерія. Методологія креативного девелопменталізму базується на засадах теорії творчого руйнування, адаптованої з економіки в кримінальне право та кримінологію. Основна ідея полягає у тому, що кримінальне право та кримінологічна політика мають бути відкритими системами, що приймають інтелектуальні і технологічні інновації від restorative justice до цифрової криміналістики і регулювання нових ризиків AI і біотехнологій. Руйнування застарілих норм, зокрема імунітетів, служить передумовою оновлення.

Символічно, що саме у 2025 році Нобелівська премія з економіки була присуджена Джоелю Мокіру, Філіпу Агіону та Пітеру Говіту за пояснення економічного зростання, зумовленого інноваціями: половину премії отримав Мокір «за визначення передумов для сталого зростання завдяки технологічному прогресу», а іншу Агіон і Говітт «за теорію сталого зростання

²² Einat T., Yassour-Borochowitz D. How do we know what we know in criminology and criminal justice? The relevance of qualitative methodologies. *European Journal of Criminology*. 2025. 0(0). <https://doi.org/10.1177/14773708251387513>.

через творче руйнування»²³. Ця нагорода фактично закріпила теоретичний фундамент, який може бути адаптований не лише до економічних, а й до правових систем, що потребують динамічного оновлення без втрати гуманістичних засад (на кшталт того, що колись було зроблено із економікою злочинності Гері Беккера).

Методологія креативного девелопменталізму, під якою у даному контексті мається на увазі концепція «сталого зростання через творче руйнування» (creative destruction, за Й. Шумпетером та її сучасним формалізованим розвитком Агіона й Говіта), може бути використана для розробки нових методологічних підходів у кримінальному праві, як на міжнародному, так і на національному рівнях. Ключовий постулат теорії полягає у тому, що розвиток можливий лише завдяки безперервному оновленню системи: нові ідеї, практики та технології руйнують застарілі структури й створюють передумови для якісних змін²⁴.

У прикладному вимірі для кримінального права та кримінології це означає перегляд класичних концепцій аналізу злочинності та віктимізації, відповідальності, покарання і профілактики через призму інновацій, відкритості до змін та постійної актуалізації правового масиву.

Це зазначає, що протягом XX століття, з одного боку, надзвичайно розширилися обсяг і зміст поняття «людство», а з іншого небувало зросла ціна окремого людського життя. Вперше вже не теоретично, а на рівні буденної свідомості суспільство почало відчувати відповідальність за долю індивіда, незалежно від його віку, гендерної, класової, расової чи географічної приналежності. Звідси кримінальне право сучасності не є правом антагонізму, але є правом компромісів між державою, правопорушником та жертвою, громадянським суспільством. Ми маємо певні перспективи щодо

²³ The Nobel Prize in Economic Sciences. Press release 13 October 2025. URL: <https://www.nobelprize.org/prizes/economic-sciences/2025/press-release/>.

²⁴ From stagnation to sustained growth. 2025. URL: <https://www.nobelprize.org/uploads/2025/10/popular-economicsciences2025-3.pdf>.

декриміналізації усіх насильницьких злочинів зі спеціальними потерпілими (оскільки навмисне вбивство повинне залишатися вбивством людини, а не функції). В міжнародному кримінальному праві креативний девелопменталізм уже проявляється через подолання традиційної імунітетної доктрини у практиці Міжнародного кримінального суду та трибуналів ООН, еволюцію підходів до відповідальності колективних акторів, критичним ставленням до характеристик покарання, його відбування та звільнення, визнання нових категорій злочинів: екоциду, агресії, кібератак.

Теорія creative destruction у цьому випадку може бути філософською основою для оновлення міжнародних стандартів, коли інновація у формі нової доктрини чи прецеденту не лише створює нові регулятивні поля, а й руйнує архаїчні, неефективні підходи.

На національному рівні застосування цієї методології також можливе через радикальне реформування інститутів кримінального переслідування, судочинства, реабілітації з урахуванням сучасного технологічного, економічного і соціального контексту, а також через переосмислення меж легітимного покарання, впровадження restorative justice, цифрових інновацій у розслідуванні та заміну застарілих практик новими нормативними підходами, від криміналізації злочинів у сфері штучного інтелекту до регулювання біотехнологічних ризиків²⁵.

Універсальність методу диверсифікації злочинного та караного тут обмежується економікою ринкових відносин та підтримується політикою економічних відносин.

Тобто негативні аспекти криміналізації діяння повинні дорівнювати максимальним позитивним наслідкам від неї.

У методологічному вимірі це означає, що кримінальне право має бути структурно відкритим до кримінологічного інтелектуального, технологічного

²⁵ Туляков В. О. Теорія кримінальної законотворчості: перспективи новітніх підходів. Теоретичні аспекти кримінальної юриспруденції: монографія. Одеса: Юридична література, 2016. 328 с. URL: <https://hdl.handle.net/11300/30467>.

й організаційного оновлення, визнаючи, що лише через «руйнування» ригідних і неефективних механізмів можливі довготривалі якісні поліпшення системи захисту прав людини та запобігання злочинності. Використання ідей творчого руйнування та інноваційного розвитку є цілком обґрунтованим для побудови сучасного інструментарію методології кримінального права та кримінології на різних рівнях, адже воно стимулює не лише перегляд окремих норм, а й випереджальну трансформацію самої філософії criminal justice у напрямках відкритості, інноваційності та сталого правового розвитку.

Зміна парадигм особливо чутлива на наднаціональному рівні. Звернемо увагу на цю позицію ЄСПЛ: «Криміналізація певної поведінки сама по собі має обмежений стримуючий ефект, якщо немає засобів для ідентифікації фактичного злочинця та притягнення його до відповідальності»²⁶.

Тобто процесуальна допустимість та результативність повинні, можливо, стати центральним принципом криміналізації...

А принцип суспільної небезпечності, принцип відносної поширеності діяння, принцип домірності позитивних і негативних наслідків криміналізації, принцип кримінально-політичної адекватності криміналізації – це від лукавого, якщо спіймати не можемо...

Ось така гібридність віртуальних правовідносин.

Традиційна теорія криміналізації, заснована на ліберальних принципах запобігання шкоді та мінімального втручання держави, забезпечує чіткі критерії для визначення кримінальної відповідальності, гарантуючи передбачуваність і правову визначеність. Однак сучасні виклики, такі як транснаціональні злочини чи гібридна війна, вимагають гнучкіших, контекстно-чутливих підходів.

Ми підкреслюємо, що певні дії стають кримінальними через специфічні обставини, цілі чи контексти, які посилюють їхню соціальну шкідливість,

²⁶ CASE OF HELME v. ESTONIA (Application no. 3023/22) 7 October 2025 para 80. ЄСПЛ. 2025. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-245085>.

особливо коли вони порушують індивідуальні права та фундаментальні цінності. Мова йде про контекстуальну криміналізацію як підхід для адаптації кримінального права до складних сучасних викликів, переходячи від парадигми безпеки до орієнтованої на цінності справедливості криміналізації діянь, які можуть бути і повинні бути покараними.

Цей зсув сприяє балансу між гнучкістю та правовою стабільністю в європейському кримінальному праві та процесах його апроксимації у національні системи.

Чи готова Європа та Україна перейти від парадигми безпеки до ціннісно-орієнтованої справедливості заснованої на приматі прав людини в кримінальному праві та кримінології²⁷?

Відверто кажучи, не завжди. Автономна політика вищих судових інстанцій заснована на констатації необхідності балансу між безпековими інтересами України і, водночас, недопущенням використання інструментів захисту прав людини, які можуть завдати шкоди в умовах військової агресії та гібридної війни. Недопущення інтересів захисту прав людини проти суспільного інтересу та національної безпеки, – класика пунітивної парадигми. Але, залишаючи її подолання «на потом», чи не стаємо ми заручниками конфлікту між легітимністю, суспільними очікуваннями та «революційною доцільністю», «соціалістичним праворозумінням», чи загалом орвеліанськими ідеями безпеки нації?

Епізод 4. Шляхом до землі. Цікавий приклад з мікро кримінологічного рівня застосування кількісно-якісної методології, хоча я не є прихильником редукціонізму у кримінально-правових дослідженнях. Гомеокінетика.

Гомеокінетичний підхід у кримінології, як правило, розглядає злочин як динамічний процес у відкритій системі «злочинець-жертва-середовище», де взаємодія зумовлена потоками речовини, енергії та інформації.

²⁷ Tuliakov V. Contextual Criminalization in European Criminal Law: From Security Paradigm to Value-Oriented Justice (September 29, 2025). URL: <https://ssrn.com/abstract=5542758> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.5542758>.

Запропонований Артуром Ібераллом у 1972 році в праці «Toward a General Science of Viable Systems»²⁸, цей підхід дозволяє аналізувати злочин не як ізольовану подію, а як результат обміну між учасниками та їхнім оточенням, що залежить від соціальних, економічних та інформаційних факторів.

Речовина охоплює матеріальні елементи, такі як знаряддя злочину, фізичні об'єкти, тілесні дії чи просторові умови, наприклад, використання зброї в нападі, що визначає характер і наслідки події.

Енергія відображає психологічну та соціальну динаміку, включаючи агресію, страх, травматизацію чи опір, де інтенсивність дій змінює стан учасників, наприклад, ескалація насильства через провокативну реакцію жертви.

Інформація включає вербальні та невербальні сигнали, загрози, соціальні стереотипи чи медіа-впливи, які формують очікування і реакції, наприклад, поширення чуток про вразливість жертви, що може спровокувати злочинця.

Злочин виникає через дисбаланс цих потоків, коли накопичення агресії, вразливості чи зовнішніх стимулів, таких як економічна нерівність чи інформаційні потоки в соціальних мережах, призводить до критичної точки, що спричиняє кримінальну подію. Жертва відіграє активну роль, впливаючи на динаміку своєю поведінкою, комунікативними сигналами чи соціальними зв'язками, наприклад, демонстрація страху може підсилити агресивність злочинця, тоді як упевнена поведінка може послабити конфлікт.

Отже гомеокінетичний підхід переосмислює злочин як відкритий процес обміну, а не лінійну дію одного суб'єкта проти іншого, відкриваючи можливості для прогнозування кримінальності через аналіз факторів ризику, таких як інформаційні потоки в медіа, та превенції шляхом контролю цих потоків чи зміцнення соціальної згуртованості.

²⁸ Iberall A. S. Toward a General Science of Viable Systems. New York: McGraw-Hill, 1972. 416 p.

Поєднання гомеокінетики з соціальною фізикою, кібернетикою та теорією складних систем поглиблює розуміння причинності злочину, сприяючи розробці комплексних стратегій протидії.

Це так.

Проте гомеокінетичний підхід комунікаційної теорії має обмеження, особливо при переході від індивідуального до мезо- та макрорівнівневого аналізу, що викликає методологічні проблеми.

Застосування на індивідуальному рівні, де потоки чітко простежуються в діаді «злочинець – жертва», втрачає точність на груповому чи суспільному рівнях, де складність взаємодій зростає. Ця проблема резонує з концепцією паноптикону Джеремі Бентама, яка передбачає тотальний контроль і спрощення поведінки через спостереження.

Перший аспект критики: редукція складних соціальних явищ до масових закономірностей, що ігнорує унікальні індивідуальні мотиви чи культурні особливості, наприклад, економічні чи етнічні фактори, які не завжди піддаються узагальненню.

Другий аспект: ризик стигматизації, коли аналіз потоків на макрорівні може призвести до маркування певних груп чи районів як «криміногенних», що посилює соціальну нерівність і упередження.

Третій аспект: складність групового аналізу, оскільки моделювання потоків у великих спільнотах ускладнене через множинність агентів, хаотичність взаємодій і потребу в детальних даних, які часто недоступні.

Таким чином, хоча гомеокінетичний підхід пропонує цілісне бачення злочину як результату комунікації динамічних потоків у складній системі, його застосування на мезо- та макрорівнях вимагає обережності, щоб уникнути спрощень, стигматизації та методологічних помилок, забезпечуючи баланс між теоретичною моделлю та практичною реалізацією.

Останні розвідки у сфері кримінології підтверджують, що злочинна поведінка є не лише наслідком ситуативного вибору, але й результатом

глибинної взаємодії індивідуальних моральних якостей та специфіки повсякденного способу життя.

У статті «Crime propensity and lifestyle risk: The interplay of personal morality and lifestyle in crime involvement», опублікованій у 2025 році в журналі *European Journal of Criminology*, автори зосереджуються на аналізі механізмів, через які особиста моральність та ризикові життєві практики впливають на схильність до злочинів²⁹. Вони спираються на засновану на методології гомеокінетики ситуативно-акційну теорію (Situational Action Theory), згідно з якою правопорушення є результатом взаємодії особистої злочинної схильності та умов, які створюють можливість для порушення закону. Згідно з цією теоретичною моделлю, злочинна схильність (crime propensity) є відносно стабільною характеристикою особи, що формується під впливом моральних орієнтацій, здатності до самоконтролю та рівня правосвідомості. Водночас стиль життя, зокрема перебування в середовищах із підвищеним криміногенним потенціалом (наприклад, часті контакти з особами, які порушують закон, або перебування в соціально нестабільних місцях), виконує роль ситуатійного каталізатора, активуючи або послаблюючи прояв цієї схильності. У ході емпіричного дослідження автори використовують багатофакторні моделі для аналізу даних, що дозволяє виявити взаємозв'язок між моральними характеристиками, поведінковими патернами та фактичними проявами девіантної активності.

Результати демонструють, що слабка моральна позиція безпосередньо корелює з підвищеною ймовірністю злочинної поведінки. Водночас ризиковий стиль життя значно підсилює цей зв'язок: особи з однаковим рівнем схильності до злочину демонструють різні рівні правопорушень залежно від середовища, в якому вони перебувають. Це свідчить про те, що навіть за наявності сформованої схильності до правомірної поведінки, систематичне

²⁹ Hirtenlehner H., Mesko G. Crime propensity and lifestyle risk: The interplay of personal morality and self-control ability in determining the significance of criminogenic exposure. *European Journal of Criminology*. 2025. 0(0). URL: <https://doi.org/10.1177/14773708251348321>.

перебування в криміногенному оточенні може сприяти девіації. Автори приходять до висновку, що ефективна стратегія запобігання злочинності має враховувати не лише індивідуальні морально-психологічні особливості, але й контекстуальні фактори ризику.

Зокрема, профілактика повинна поєднувати заходи з формування правової свідомості та моральної стійкості з одночасним обмеженням впливу ризикових соціальних середовищ.

Такий підхід дозволяє зменшити ймовірність активації злочинної схильності навіть серед потенційно вразливих індивідів.

Для української кримінології результати цього дослідження мають важливе прикладне значення. В умовах трансформаційних процесів, соціальної нестабільності та післявоєнної реінтеграції суспільства особливої актуальності набуває необхідність формування комплексної системи профілактики злочинності, яка виходить за межі традиційного контролю і покарання. Розуміння того, що злочин є результатом не лише морального вибору, але й структури можливостей, відкриває перспективи для впровадження багатовимірних профілактичних стратегій, орієнтованих на зміну як особистісних установок, так і соціальних умов, у яких ці установки реалізуються.

Отже, гомеокінетика розглядає системи як саморегульовані утворення, що підтримують організованість завдяки безперервним обмінам, протидіючи ентропії. У кримінології такий підхід трактується як розлад у тріаді «злочинець-жертва-середовище». Кожен учасник впливає на потоки, що визначають рівновагу системи. Ці обміни не статичні, вони відбуваються в просторі й, найголовніше, у часі. Психологічна напруга може наростати поступово до насильства (спіраль агресії), а інформаційні чутки або розсіюються, або інтенсивно поширюються через часові інтервали, сприяючи

чи протидіючи інформаційній віктимізації³⁰. Соціально-демографічні чинники, такі як економічна нерівність, формують речовинні потоки, а соціальні медіа прискорюють інформаційні каскади.

Епізод 5. Кримінологічна інженерія. У контексті сучасних геополітичних трансформацій, коли воєнні конфлікти радикально впливають на структуру соціальних взаємодій, а процеси державної реконструкції вимагають не лише економічних, але й нормативно-правових інновацій, постає необхідність у розробці нової методології кримінально-правового аналізу.

Концепція кримінологічної інженерії пропонує парадигму, за якою право не лише відображає соціальну реальність, але й активно її конструює, формуючи механізми забезпечення безпеки, довіри та справедливості.

Цей термін визначається як системна проектна діяльність у сфері кримінології, спрямована на створення ефективних і гуманістичних правових рішень на основі міждисциплінарного синтезу знань від кримінального права до поведінкових наук, соціальної фізики, кібернетики та етики.

Іншими словами, кримінологічна інженерія є наукою про проектування справедливості у кримінальному праві, а не лише про її відтворення. Аналогічно, М. Афанасьєва³¹ трактує виборчу інженерію як міждисциплінарне поняття, запозичене з англomовного терміну «electoral engineering», що охоплює конституційно-правове проектування виборчих систем з урахуванням гносеологічних джерел та суміжних концепцій, таких як «соціальна інженерія», «конституційна інженерія» та «інституційний дизайн». Застосування подібного підходу до кримінально-правового поля дозволяє адаптувати інженерні принципи для запобігання злочинності.

Методологічна основа кримінологічної інженерії ґрунтується на низці взаємодоповнюючих теоретичних напрямів емпірично-доказовій кримінології

³⁰ Шакур В. І. Лінгвістична віктимологія. *Нове українське право*. 2025. № 4. <https://doi.org/10.51989/NUL.2025.4>.

³¹ Афанасьєва М. В. *Виборча інженерія в Україні: монографія*. Одеса: Юрид. л-ра, 2014.

(evidence-based criminology), ініційованій Лоуренсом Шерманом, яка акцентує на науковій оцінці ефективності заходів протидії злочинності;³² ресторативній парадигмі Джона Брейтуейта, що інтерпретує правосуддя як процес відновлення соціальних зв'язків, а не як механізм покарання;³³ девелопментальній кримінології Девіда Фаррінгтона, яка вивчає злочинність у контексті життєвого циклу індивіда;³⁴ апроксимації моделей транснаціонального кримінального права³⁵, що синтезує міжнародні та національні норми для гарантування глобальної безпеки, збереження суверенітету та захисту прав людини. Свого часу Н. Зелінська³⁶ аналізувала поняття, структуру та тенденції розвитку транснаціонального кримінального права, висвітлюючи нові можливості, такі як резолюції Ради Безпеки ООН відповідно до Глави VII Статуту ООН для боротьби з транснаціональною злочинністю, а також ризики, пов'язані з розширенням повноважень, загрозами кіберзлочинності, торгівлі людьми та відмиванням коштів, з акцентом на глобалізаційних викликах та формуванні єдиного антикримінального простору під егідою ООН.

Синтез цих джерел формує методологічне поле, адекватне сучасним викликам, таким як масова травматизація населення, ерозія соціальної довіри, гібридна злочинність та емоційна поляризація суспільства, що характеризують поствоєнну реальність України. Інтеграція ідей виборчої інженерії М. Афанасьєвої підкреслює універсальність інженерного підходу в юридичній науці для дизайну інститутів, адаптованого до кримінологічного контексту.

³² Sherman L. W. «The Rise of Evidence-Based Criminology». *Criminology & Public Policy*. 2018. no. 17(1). P. 7–28.

³³ Braithwaite J. *Crime, Shame and Reintegration*. Cambridge: Cambridge University Press, 1989.

³⁴ Farrington D. P. «Developmental and Life-Course Criminology: Key Theoretical and Empirical Issues». *Stockholm Criminology Symposium Papers*, 2013.

³⁵ Tuliakov V. «Transnational Criminal Law, Sovereignty and International Justice: Harmonization Challenges and Policy Evolution». *International Annals of Criminology*. 2025. № 1–23. <https://doi.org/10.1017/cri.2025.10076>.

³⁶ Зелінська Н. А. Транснаціональне кримінальне право: нові можливості і ризики. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2011. № 10. С. 171–185.

На відміну від традиційної кримінології, яка фокусується на емпіричному вивченні злочинності як феномену, кримінологічна інженерія трактує її як керований параметр соціальної системи. Це конструктивна наука, орієнтована на розробку нормативних і соціальних механізмів, що запобігають, трансформують або нейтралізують злочинні прояви.

Ядро методології кримінологічного аналізу та контролю над злочинністю в контексті кримінологічної інженерії складають такі принципи як: проектність: перехід від описативного аналізу до конструктивного синтезу. Злочин і норма інтерпретуються не як антагоністи, але як змінні в системі балансу між безпекою та свободою. Цей принцип резонує з ідеями щодо генезису інженерії як міждисциплінарного феномену, що проникає в юридичну сферу через поняття «правові технології» та «законодавчі технології». Інституційна інженерія: проектування конкретних інститутів кримінального права та кримінальної політики (санкції, пробація, відповідальність юридичних осіб, реституція та компенсація, профілактичне законодавство) на основі емпіричних даних та апроксимації транснаціональних практик на основі принципу додатковості, пропорційності та субсидіарності. Ми наголошуємо на ризиках і можливостях такого підходу в транснаціональному вимірі, де глобалізація вимагає гармонізації норм для протидії транскордонним загрозам та апроксимації в контексті національних традицій. Гуманістична орієнтація: зміщення акценту з репресивної кари на відновлення, соціальну реінтеграцію та захист жертви. Цифрово-аналітична доказовість: застосування великих даних, алгоритмів оцінки ризику, емоційного аналізу (інтуїтивне кримінальне право) та прогнозування рецидиву. Етична адаптивність: постійне коригування норм відповідно до принципів пропорційності, примату прав людини та суспільних очікувань справедливості як *Helme v. Estonia*, ECtHR, 2025. Інтеграція транснаціонального аспекту забезпечує адаптацію цих принципів до

міжнародних стандартів, мінімізуючи ризики надмірного розширення повноважень.

Ці методологічні засади позиціонують кримінологічну інженерію як інструмент поствоєнної реконструкції, де право стає проектом соціальної стабільності, подібно до того, як виборча інженерія конструює демократичні процеси. У поствоєнному контексті кримінальне право виконує не лише контрольну, але й відновлювальну функцію.

Кримінологічна інженерія пропонує три ключові механізми: моделювання: створення цифрових моделей поведінки, ризику та реакцій системи правосуддя; симуляція реформ: пілотне впровадження нових норм на обмежених вибірках з оцінкою наслідків; правовий дизайн: формування гнучких норм, адаптованих до кризових умов. Таким чином, право еволюціонує від архаїчного кодексу покарання до інтелектуальної інфраструктури забезпечення соціальної стабільності та відтворення нової постколоніальної моделі сучасної кримінальної політики³⁷.

Деякі аспекти практичного застосування методології кримінологічної інженерії. Сьогодні цифровий феодалізм за формою техноавторитаризму створює найнебезпечнішу із сучасних загроз глобальній безпеці. Це не просто кіберзлочинність чи маніпуляції даними, а структура системного контролю, побудована на приватній технологічній інфраструктурі. Її вершина – монополія технологічних олігархів, які перетворюють суверенітет держав на приватні активи, втручаючись у політику, економіку і соціальні процеси з масштабом, що робить традиційний опір неефективним за своєю архітектурою. Відмінність від класичних авторитарних режимів полягає в тому, що цей новий режим базується не на масовій мобілізації чи примусовій

³⁷ Tuliakov V. O., Savinova N. A. Colonizing criminal law: Towards new architecture of Criminal Code. *Bulletin of the Association of Criminal Law of Ukraine*. 2024. № 2(22). С. 53–74. <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2024.22.313732>.

державній силі, а на технологічній та фінансовій координації, що не підлягає демократичному контролю.

Новітня кримінальна політика мусить перейти від каральної до проактивної, адаптивної моделі, яка враховує технологічну етику і захищає цифрові права людини, шукати баланс між безпекою та автономією користувача в умовах інформаційної війни і цифрової диктатури, що розвивається. Але виклики залишаються надзвичайно складними і вимагають подальшої ефективної імплементації на національному рівні, зокрема в Україні, для реальної боротьби з кіберзлочинністю та захисту цифрових прав громадян. Таким чином, у світі цифрового техноавторитаризму кримінальна політика це вже не лише реакція на шкоду, а інструмент управління ризиками, який має протистояти новим формам цифрової диктатури, що формують глобальну «пилу авторитаризму», де технологічні олігархи диктують правила гри планетарного масштабу, переосмислюючи поняття суверенітету і свободи.

Звідси й існує наступне. За Дженнінгсом. Повертаючись до початку помилок кримінологічної методології: захоплюючись «цифрою», ніхто не звертає увагу на перспективи кореляції між рівнем безкарності, економічною нерівністю та потенційним зростанням злочинності серед молоді.

Так, задля пандемії, віртуальності контактів, обмеженню часів дозвілля у війну та штучних пробілів у реєстрації злочинність молоді падає зараз (статистично). Але якщо цифрова економіка створить ситуацію, де немає «входу» в систему, а суспільство не гарантує базової справедливості – порожнечу заповнить тіньовий сектор.

І мова піде зовсім не про маленьких шахрайок з Дерибасівської, які із галасом «Тримайте» пов'яжуть вам на руку жовто-блакитну стрічку за донат на «навчання»...

Молодь, позбавлена перспектив, буде шукати швидких альтернатив: від нелегальної міграції та наркотизму до кримінальної діяльності.

До речі, блискучий кримінальний інжиніринг групи молодих крадіїв артефактів у Луврі лише підтверджує це... Таким чином, безробіття, штучний інтелект і безкарність можуть утворити трикутник соціальної дестабілізації, у якому кримінальна економіка стане сурогатом справжньої мобільності.

Для України, яка вже має проблеми з воєнною демобілізацією, регіональним безробіттям і психологічними травмами, ця комбінація може бути вибуховою.

Тому питання стоїть не лише в тому, як готувати молодь до нових професій, а й як не дозволити зникненню легальних соціальних шляхів перерости у кримінальну норму в контексті цифровізації суспільства.

Кримінально-політичне значення методології кримінологічної інженерії. Кримінологічна інженерія пропонує переосмислення онтологічного центру кримінального права дефініції злочину. Замість традиційного трактування злочину як «суспільно небезпечного діяння», пропонуються критерії, за якими злочин визначається як порушення фундаментальних прав і свобод жертви чи спільноти.

Цей підхід узгоджується з сучасними тенденціями *victim-oriented justice*, а також європейською судовою практикою, що позиціонує захист прав потерпілої особи як ключову функцію кримінальної юстиції. У контексті України цей підхід набуває особливої актуальності, оскільки воєнні події генерують мільйони індивідуальних та колективних жертв. Кримінальне право в поствоєнний період повинно забезпечувати реабілітацію та визнання жертви як центрального суб'єкта правовідносин, інтегруючи транснаціональні норми для підвищення ефективності.

Реконструкція мети покарання. Центральним об'єктом інженерної трансформації є конструкт визначення мети покарання, закріплений у статті 55 Кримінального кодексу України. Сучасне формулювання, що включає кару серед цілей, суперечить принципам європейського права та концепції кримінологічної інженерії. Виключення кари з переліку цілей представляє

собою системний зсув: від ретрибутивної парадигми до парадигми безпеки, управління ризиком та ресоціалізації. Каральна функція може слугувати лише інструментом, але не метою права. Отже, покарання інтерпретується не як ретрибуція, але як інженерно спроектований соціальний процес, спрямований на мінімізацію небезпеки, відновлення прав жертви та запобігання рецидиву, з опорою на емпіричну оцінку.

Розширення спектру суб'єктів кримінальних правовідносин. Традиційна тріадна модель (держава – злочинець – суспільство) більше не відповідає сучасним процесам криміналізації. У умовах воєнних дій, приватної безпеки, кібератак та діяльності транснаціональних корпорацій необхідно розширити поняття суб'єкта кримінальної відповідальності. Юридичні особи повинні розглядатися не лише як носії економічних ризиків, але й як потенційні суб'єкти воєнних, екологічних та інформаційних злочинів.

Квазідержавні структури, військові підрядники та цифрові платформи набувають статусу активних учасників кримінальних взаємодій. Жертва трансформується з пасивного елемента в повноправного суб'єкта, здатного ініціювати, впливати та контролювати кримінальні правовідносини. Ця трансформація відповідає логіці *transnational criminal governance*, де юрисдикційні межі зсуваються від територіального до функціонального принципу, залежно від локалізації шкоди.

Переосмислення принципів дії кримінального закону в умовах війни та реконструкції. Кримінологічна інженерія вимагає ревізії принципів дії кримінального закону в часі та просторі. Традиційні норми екстериторіальності, незворотності та персональної дії не повною мірою відповідають реаліям гібридних конфліктів, кібервійн та міжнародного гуманітарного права. У воєнних та поствоєнних умовах доцільно впровадити динамічний принцип екстериторіальної дії, що дозволяє переслідування транскордонних злочинів або тих, що спричиняють шкоду на території України незалежно від місця вчинення. Крім того, принцип індивідуальної

відповідальності доповнюється принципом колективної превенції, що охоплює корпоративну відповідальність, обов'язок повідомлення та цифрову доброчесність.

Таким чином кримінологічна інженерія становить собою не метафору, але нову технологію правового мислення, що забезпечує перехід від репресивної до аналітично-гуманістичної парадигми. Вона передбачає: відмову від кари як мети покарання; редефініцію злочину через порушення прав жертви; розширення суб'єктів кримінальних правовідносин; переосмислення принципів дії кримінального закону відповідно до транснаціональних викликів та наслідків війни; впровадження механізмів проектного управління правовими змінами.

Застосування цієї методології може слугувати основою для нової кодифікації кримінального права України, де гуманізм, наукова доказовість та системне мислення формують фундамент безпечного майбутнього. Але будуть існувати і проблеми. Парадокс Джевонса, сформульований у середині XIX століття британським економістом Вільямом Стенлі Джевонсом, описує феномен, згідно з яким зростання ефективності використання ресурсу може спричинити не його заощадження, а, навпаки, збільшення загального споживання. Цей принцип має не лише енергетичне чи промислове, але й соціально-політичне значення, особливо в умовах стрімкої цифровізації управлінських та правозастосовних практик та застосування методології кримінологічної інженерії.

Тоталізація спостереження. Сучасна система соціального контролю дедалі більше наближається до концепції паноптикону Бентама, проте без його фізичної архітектури. Технології забезпечують постійне, всепроникне спостереження без необхідності централізованого наглядача. Системи моніторингу, розроблені для безпеки, у своїй сукупності перетворюють суспільство на простір, де контроль є не винятком, а умовою. І якщо раніше, щоб за вами стежили, треба було бодай щось порушити тепер достатньо вийти

з дому. Цифрові технології від відеонагляду до систем розпізнавання обличчя істотно здешевили спостереження за поведінкою громадян. Парадокс Джевонса проявляється у тому, що зниження вартості нагляду призводить не до його обмеження, а до повсюдного впровадження. Прикладом слугує Китай, де кількість камер перевищує 600 мільйонів одиниць. Масштабність цифрового спостереження змінила саму природу суспільного простору. Простіше кажучи: чим дешевше нагляд, тим ширше він розгортається. І вже не лише в місцях «підвищеного ризику», а скрізь. Китайська система «соціального кредиту» це не фантастика, а логічне продовження економіки спостереження. Коли нагляд стає масовим і економічно доцільним, він перестає бути винятком, а стає нормою.

Автоматизація ідентифікації та покарання Розвиток біометричних технологій, цифрової криміналістики та систем автоматичного накладення штрафів сприяв розширенню меж криміналізації. Якщо раніше ресурси обмежували переслідування дрібних порушень, то сьогодні автоматизовані системи забезпечують їх масовий контроль. Таким чином суто за Дюркгеймом відбувається не просто оптимізація роботи правоохоронних органів, а зміна масштабів криміналізації. Те, що раніше ігнорувалося як «дріб'язок», тепер автоматично фіксується, кваліфікується і штрафується. Інколи – без участі людини. Це, як жартують в Одесі, наче щоб запізнився на роботу, а вже маєш досьє в центральній базі даних.

Предиктивна поліція та профілактичне правосуддя Системи штучного інтелекту, що аналізують великі масиви даних, дозволяють прогнозувати ймовірність злочину у певному регіоні чи за певними ознаками. Це змінює парадигму: правозастосування набуває превентивного характеру. Водночас постає загроза підсилення структурних упереджень, оскільки алгоритми навчаються на історичних даних, що відображають соціальні диспропорції. Райони, які історично були «проблемними», отримують більше патрулів. А це,

у свою чергу, породжує більше фіксацій правопорушень. І знову більше підстав для превентивного контролю. І знову замкнене коло.

Зміна феноменології злочинності в цифрову епоху. Кіберзлочинність як новий тип кримінального середовища. Доступність технологій створила умови для експансії кіберзлочинності. Від фішингу до торгівлі даними цифровий простір став новим «фізичним середовищем» злочину, з власною логікою, ризиками і схемами. Цей сектор вимагає окремих підходів до регуляції, об'єднуючи як національні, так і транснаціональні виклики.

Децентралізація, аморфність структур та глобалізація організованої злочинності. Організовані злочинні структури дедалі частіше функціонують у формі децентралізованих мереж (наприклад, dark web-ринки), що використовують технології, створені для легального бізнесу: блокчейн, криптографія, P2P-мережі. І не виключено, що найближчим часом ми побачимо «злочинність за підпискою» з кешбеком і системою лояльності.

Одним із найвражаючих прикладів нової хвилі контрабанди став «папая-кейс», описаний у *The Economist*³⁸. У серпні 2025 року, в порту Кальяо (Перу), на перевірку було подано кілька контейнерів з експортною продукцією – фруктовою пастою маракуї та папаї, призначеною для бельгійського ринку. Лабораторні проби не виявили заборонених речовин: усі хімічні аналізи показали лише наявність органічних сполук та фруктози. Проте після детальної перевірки встановили, що у в'язкій масі розчинено приблизно дев'ять тон кокаїну, який заздалегідь пройшов процедуру біохімічної маскування. Цей метод передбачав хімічне перетворення основного алкалоїду у форму, непридатну для детекції звичайними сенсорами. Власне кокаїн мав бути «відновлений» уже після прибуття до порту Антверпена (Бельгія) шляхом реакції з відновником, який додавався в іншому вантажі з «харчовими хімікатами». Використана технологія маскування створює новий тип

³⁸The traffickers are winning the war on drugs. *The Economist*. 16 October 2025. URL: <https://www.economist.com/briefing/2025/10/16/the-traffickers-are-winning-the-war-on-drugs>.

злочинної індустрії «нарко-хімічний інжиніринг», який дозволяє синтезувати, транспортувати й відновлювати психоактивні речовини, мінімізуючи ризик втрат у разі перехоплення. Такий обсяг (9 тон) у перерахунку становить ринкову вартість понад \$500 млн, що порівняно з ВВП малого перуанського регіону. Аналітики зазначають, що «кейс з папасю» демонструє характерні риси нової тенденції: міжконтинентальне роз'єднання етапів виробництва і дистрибуції. Хімічні лабораторії розташовано у джунглях Перу, тоді як перероблення відбувається у фламандських промзонах ЄС; використання легальних експортних компаній як прикриття. Власники контейнерів формально займалися торгівлею соків та фруктових концентратів. високотехнологічна логістика. Маршрути відстежувалися за допомогою комерційних даних AIS і GPS, синхронізованих із ботами-координаторами. Таким чином, класична контрабанда» перетворилася на розподілену науково-виробничу систему, де кримінальні структури діють за корпоративними принципами: керування ризиками, диверсифікація, інновація.

Новий соціальний профіль злочинця. Технічна грамотність і доступ до цифрових інструментів знижують бар'єри для участі в злочинній діяльності. І це вже не той хлопець з району, що тримає ринок, а, умовно кажучи, молодий ентузіаст зі стартапу на блокчейні. Водночас зростає частка «білокомірцевої» злочинності (відмивання та намівання коштів через крипту), яка часто залишається поза фокусом традиційних правоохоронних стратегій.

Приватність як вичерпний ресурс. Із здешевленням контролю зникає «природний» захист приватності на кшталт комплайенсу у демократичному суспільстві. Приватність перестає бути вихідним станом і стає предметом спеціального захисту, що породжує нерівність: той, хто має ресурси, може забезпечити собі цифрову автономію, інші ні. Вартість приватності не лише матеріальна – це і ризик маргіналізації: той, хто «не в системі», починає викликати підозру. Іншими словами, хто не онлайн, той, можливо, щось приховує.

Алгоритмічна справедливість: нові загрози. Автоматизація правосуддя породжує виклики щодо прозорості, підзвітності й справедливості. Відомі приклади (наприклад, система COMPAS у США) демонструють, що алгоритми можуть відтворювати соціальні упередження, які важко оскаржити через уявну «об’єктивність» технології. Автоматизовані системи прийняття рішень у кримінальному процесі обіцяють об’єктивність, однак вони часто відтворюють і посилюють вже наявні упередження. Проблема в тому, що алгоритмів не можна перехрестити чи викликати на каву для пояснень. І коли рішення приймає чорна скринька, постає питання: хто відповідальний?

Таким чином, використання парадоксу Джевонса у контексті інжинірингової цифрової трансформації правоохоронної системи дозволяє виявити глибинні суперечності між технологічною ефективністю та демократичними цінностями. Зменшення витрат на контроль не обов’язково знижує рівень злочинності воно змінює обсяг поняття злочину, правосуддя та суспільної норми.

Поруч з тим використання парадоксу Джевонса дозволяє не лише виявити загрози, а й побачити можливості. Якщо ми усвідомимо, що ефективність це не завжди благо, а іноді й пастка, ми зможемо сформулювати політику, де контроль не підміняє справедливість, а свобода не вважається тіньовим ризиком.

Епізод шостий: жертва як переможець (позитивна віктимологія). Практично за Й. Бродським – At all costs, try to avoid granting yourself the status of a victim³⁹.

У статті Akila & Niranjani (2025)⁴⁰ позитивна віктимологія подається як методологія, спрямована на подолання обмежень традиційної «класичної» віктимології, яка фокусується переважно на факті страждання та механізмах

³⁹ Joseph Brodsky’s University of Michigan 1988 Commencement Speech Transcript. 1988. URL: <https://lanredahunsi.com/joseph-brodskys-university-of-michigan-1988-commencement-speech/>.

⁴⁰ Akila V., Ramya Niranjani S. «From Victim to Victor: A conceptual study on positive victimology in Vendela Vida’s And Now You Can Go». *Agathos*. 2025. № 31. P. 56–60. URL: <https://www.agathos-international-review.com/issues/2025/31/Akila%20&%20Niranjani.pdf>.

заподіяння шкоди. На прикладі роману Вендоли Віди *And Now You Can Go* авторки демонструють, що «the victim's journey is not defined solely by trauma but by the strategies of survival, reinterpretation, and agency she is able to mobilize» – «Шлях жертви визначається не лише травмою, а й стратегіями виживання, переосмислення та суб'єктності, яку вона здатна мобілізувати» (Akila & Niranjani, 2025).

Тобто центральною стає не сама травма, а спосіб її «опрацювання» від самозахисту та емоційного дистанціювання до створення нової суб'єктності, яка здатна протистояти вразливості. Дійсно, яким чином жертві кримінального правопорушення сягнути справедливості у системі світового безладу та турбулентності, коли кримінальне право у класичному вигляді охорони та регуляції суспільних відносин замінюється субстратом політичних, адміністративних, дисциплінарних санкцій не зовсім відомо. Гібридне кримінальне право за нашою точкою зору, засновано на реалізації принципу нерівності у кримінально-правових відносинах. І якщо нерівна рівність (за Г. Сковородою) поєднує унормованість, то рівність у кримінальному праві задзеркалля нівелюється виключеннями, привілеями та доцільним регулюванням шляхом зловживання правом чи владою. Регулятивна функція кримінального права, це не просто убезпечення безпеки об'єктів кримінально-правової охорони нормативно визначеними заходами державного примусу, а досягнення гармонії у взаємовідносинах між державою та громадянами, де відповідальності правопорушника кореспондує обов'язок держави щодо розшуку, покарання і реабілітації злочинця; компенсації і реституції особі, потерпілій від кримінального правопорушення; досягнення суспільного спокою та злагоди на міжнародному, національному, локальному та індивідуальному рівнях⁴¹.

⁴¹ Туляков В. О. «Гумор» у публічному праві проти права гумору. *Консервативно-ліберальні ідеї Одеської школи кримінального права: матеріали Одеської наук.-практ. конф.* (м. Одеса, 24 лист. 2023 р.) / відп. ред. проф. Ю. Ю. Коломієць. Одеса: Юридика, 2024. С. 191–196. URL: <https://hdl.handle.net/11300/27568>.

Отже, щоб уникнути цього як зазначають дослідниці, «Позитивна віктимологія переосмислює віктимність як трансформаційний процес» і це ключове. Позитивна віктимологія є не психологізацією чи «романтизацією» страждання, а рухом від пасивності до дії, від «жертви» до «актора»; це системний аналіз механізмів, які дозволяють людині не лише вийти з травми, але й створити нову ідентичність, не визначену злочином. Методологія позитивної віктимології включає: когнітивне переосмислення загрози, формування внутрішніх стратегій безпеки, соціальну підтримку як інструмент повернення до нормальності, відновлення контролю через прийняття рішень, юридичну валоризацію постраждалого: доступ до правосуддя, компенсації, участі у провадженні. У тексті підкреслено, що «Віктимізація – це не доля і не ідентичність», – лише одна з подій, яка може бути інтегрована у більш широкий життєвий наратив.

Таким чином, авторками виділено три засадничі категорії (самозбереження, гумор і прощення) які формують методологічний каркас подолання травми через внутрішню агентність, рефреймінг досвіду та психологічну мобілізацію ресурсів. Самозбереження тлумачиться як здатність жертви зберігати контроль і орієнтацію у ситуації небезпеки; гумор як інструмент розриву з травматичною інтерпретацією подій; прощення як внутрішнє звільнення від впливу агресора без відмови від правосуддя⁴². Такий підхід трансформує традиційне уявлення про потерпілого й акцентує його роль у власному відновленні.

В українському контексті позитивна віктимологія набуває особливої ваги, оскільки війна створила унікальну ситуацію масової, системної та тривалої віктимізації, де класичні інструменти кримінальної юстиції (розслідування–покарання–компенсація) виявляються недостатніми. Підхід «Від жертви до переможця» дає можливість вибудувати модель, у центрі якої

⁴² Akila V., Ramya Niranjani S. «From Victim to Victor: A conceptual study on positive victimology in Vendela Vida's And Now You Can Go». *Agathos*. 2025. № 31. P. 56–60. URL: <https://www.agathos-international-review.com/issues/2025/31/Akila%20&%20Niranjani.pdf>.

суб'єктність постраждалих і їхня здатність відновлювати себе попри контекст масового насильства.

Позитивна віктимологія для України передбачає: тренування навичок саморегуляції (дихальні практики, техніки заземлення, елементи когнітивно-поведінкової терапії); формування внутрішніх «протоколів безпеки» у постраждалих від насильства; навчання механізмам роботи з тригерами й уникнення вторинної травматизації; розвиток відчуття контролю: від маленьких рішень до участі в судовому процесі. У воєнний час і після нього критично необхідні: групи підтримки для жертв воєнних злочинів, місцеві спільноти довіри, які компенсують руйнування інституцій, волонтерські та громадські інфраструктури, які дають постраждалим не тільки допомогу, а й роль, включеність, «голос». Позитивна віктимологія формує особливі вимоги до кримінальної юстиції України: доступність правосуддя без бар'єрів; ресторативні практики для вразливих категорій; індивідуальні плани безпеки для жертв сексуального, домашнього та воєнного насильства; моделі компенсації, що не вимагають доведення «ідеальної поведінки жертви»; відповідність Директиві ЄС 2012/29/EU та проектам її оновлень (2024–2025) щодо прав потерпілих.

Позитивна віктимологія пропонує методологію, що дозволяє потерпілому не «застигати» у статусі жертви, а трансформувати травматичний досвід, відновлюючи здатність до морального та психологічного вибору. Це узгоджується з нашим баченням: кримінальне право як *ultima ratio* повинно працювати з урахуванням інтуїтивних, морально-етичних та психологічних вимірів людської поведінки, оскільки лише так можливе справжнє відновлення довіри до правосуддя та його легітимності⁴³.

Таким чином, поєднання позитивної віктимології з інтуїтивним кримінальним правом створює підґрунтя для побудови в Україні більш

⁴³ Туляков В. О. Інтуїтивне кримінальне право та *ultima ratio*. ResearchGate. 2024. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.27606.36169>.

гуманізованої, реабілітаційної моделі кримінальної юстиції. Така модель здатна включати довгострокові програми психологічної підтримки, розвиток навичок самозбереження та стійкості, а також практики внутрішнього прощення без компромісів щодо кримінальної відповідальності. Це відповідає й європейським стандартам, зокрема Директиві 2012/29/ЄС, яка проголошує активну участь потерпілих у кримінальному процесі та індивідуальну оцінку їхніх потреб.

Отже, методологія позитивної віктимології є органічно сумісною з українським контекстом, де суспільство переживає багаторівневу, хронічну травматизацію внаслідок війни. Це не лише наукова концепція – це робоча основа для побудови політики поствоєнної відбудови, підтримки мільйонів постраждалих і гармонізації українського права з європейськими цінностями прав людини, гідності та усталеного розвитку.

Замість епілогу. Кримінальна політика та кримінологія має бути заснована не на страхах, а на науці. На руйнуванні міфів та використанні сучасних методологічних принципів та методик. Відомо, що Стокгольмська премія з кримінології є найпрестижнішою нагородою у світі в галузі кримінології. Отже у 2026 році Стокгольмську премію з кримінології отримали Charis E. Kubrin (Університет Каліфорнії, Ірвайн) та Mark W. Lipsey (Університет Вандербільта). Їхні дослідження руйнують стереотипи, що безпосередньо впливають на кримінальну політику та методологію кримінологічних досліджень, і є особливо актуальними для України. Kubrin досліджує взаємозв'язок міграції та злочинності і на основі аналізу даних із США, Канади та Австралії довела, що зростання числа іммігрантів не збільшує, а часто знижує рівень умисних убивств. Багато іммігрантів чинять менше злочинів, ніж уроджене населення, а фактори ризику залежать від правового статусу, покоління та економічного контексту, що підкреслює необхідність контекстного аналізу. Для України, яка переживає масові переміщення населення, повернення переселенців та інтеграцію іноземних

громадян, це означає, що оцінка ризиків і формування політики має базуватися на реальних даних, а не на стереотипах або політичній риториці. Mark W. Lipsey досліджує ефективність програм ресоціалізації та реабілітації. На основі метааналізу сотень програм він показав, що твердження «реабілітація не працює» є хибним. Програми працюють ефективно, якщо забезпечені професійна підготовка персоналу, чітка модель інтервенції, контроль виконання та індивідуальна оцінка ризиків і потреб правопорушника. Саме дотримання цих умов знижує рецидивність, а не суворість покарання. Для української системи пробації та кримінальної політики це важливо, оскільки реформи ККУ та закон про пробацію потребують емпіричної обґрунтованості, а дані Ліпсі дають аргументи проти популістських ініціатив, спрямованих лише на посилення покарання. Головна теза робіт Кубрін і Ліпсі для України, що переживає війну, масові переміщення населення та високий суспільний запит на справедливість, полягає в тому, що кримінальна політика має спиратися на науку, а не на страхи чи емоції, а ефективність втручань визначається не суворістю покарання, а правильним підходом до ресоціалізації та контекстним аналізом ризиків. Політика і практика кримінального правосуддя мають бути емпірично обґрунтованими, гуманними та ефективними, що дозволяє реально знижувати злочинність і підвищувати довіру громадян до системи правосуддя⁴⁴.

У критичному синтезі наданих вище епізодів я пропоную не просто поєднання кількісних, якісних і системних підходів, а їхню взаємну валідацію. Валідація тут розуміється як перевірка життєздатності методів у реальному соціальному середовищі, їх здатності прогнозувати, запобігати і коригувати кримінальні ризики без спрощення складності людини. Кожна модель статистична, інтерпретативна чи енергетично-комунікативна повинна підтверджувати свою результативність через практику, а не через

⁴⁴ Stockholm Prize in Criminology to Charis E. Kubrin and Mark W. Lipsey. 2025. URL: <https://www.su.se/english/news/stockholm-prize-in-criminology-to-charis-e-kubrin-and-mark-w-lipsey-1.859870>.

самоцитування. Лише тоді кримінологічна профілактика перестане бути ритуалом і стане системою управління соціальною стабільністю. Підсумково, критика наданих епізодів формує методологічний імператив: уникати редукціонізму, забезпечувати валідацію результатів і зберігати відкритість до складності.

Це означає, що ефективна кримінологічна профілактика не може ґрунтуватися на одній парадигмі: вона повинна поєднувати вимірюваність (кількісну точність), розуміння (якісну глибину) й адаптивність (системну цілісність). Лише так кримінологія здатна перетворитися з дисципліни реєстрації девіацій на науку про підтримання життєздатності соціуму.

Список використаних джерел

1. Туляков В. О. Методологія використання наукових парадигм аспірантами: практика. Одеса: НУ «ОЮА», 2025. URL: <https://hdl.handle.net/11300/30695>.
2. Foucault M. Наглядати й карати: народження в'язниці (П. Таращук, пер.). Київ: Основи, 1998.
3. Ільф І., Петров Є. Золоте теля (пер. з рос.). Харків, 2018.
4. Eurachem. Придатність аналітичних методів для конкретного застосування. Настанова для лабораторій з валідації методів та суміжних питань (Б. Магнуссон & У. Ернемарк, ред.; перекл. 2-е вид.). Київ: ТОВ «Юрка Любченка», 2016.
5. Полях Є. В. Порушення недоторканості приватного життя: кримінологічна характеристика та запобігання. Харків: Право, 2025.
6. Kemp S. Digital 2023: Ukraine. URL: <https://datareportal.com/reports/digital-2023-ukraine>.
7. Койбічук В., Кочнєва В., Буряк А., Петрушенко Я., Єгорова Ю. Опис нових схем фінансових шахрайств в умовах воєнного часу в Україні. *Socio-Economic Relations in the Digital Society*. 2024. № 4(54). С. 29–38. URL: <https://doi.org/10.55643/ser.4.54.2024.582>.
8. Identity Theft Resource Center. ITRC Trends in Identity Report for 2023. URL: <https://www.idtheftcenter.org/wp-content/uploads/2024/06/ITRC-2023-Trends-in-Identity-Report.pdf>.
9. Як змінювалася кількість кримінальних правопорушень в Україні до та під час великої війни. *Слово і діло*. 2 листопада 2025 року. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2025/11/04/infografika/suspilstvo/yak-zminyuvalasya-kilkist-kryminalnyx-pravoporushen-ukrayini-ta-velykoyi-vijny>.

10. Black D. J., Reiss A. J., Jr. Patterns of behavior in police and citizen transactions. President's Commission on Law Enforcement and Administration of Justice, Studies in Crime and Law Enforcement in Major Metropolitan Areas, Field Surveys III, Vol. 2. Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1967.
11. Christie N. A suitable amount of crime. London: Routledge, 2004. URL: <https://www.routledge.com/A-Suitable-Amount-of-Crime/Christie/p/book/9780415336116>.
12. Sutherland E. H., Cressey D. Criminology (10th ed.). Philadelphia: JB Lippinkott. 1978. URL: <https://ru.scribd.com/document/674521661/Sutherland-Edwin-h-Cressey-Donald-r-Criminology-1978-1-123>.
13. Van Dijk J. The world of crime: Breaking the silence on problems of security, justice and development across the world. Sage. 2008. <https://doi.org/10.4135/9781483329789>.
14. Cavaliere A. Il diritto penale minimo in Alessandro Baratta: Per un'alternativa alla «Cultura del penale». *Archivio Penale*. 2018. № 70. <https://doi.org/10.12871/97888331804274>.
15. Бараш Є. Ю. Кримінологічні ознаки «професійної» злочинності: соціально-правове дослідження. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 1(110). <https://doi.org/10.33270/01191101.29>.
16. Einat T., Yassour-Borochowitz D. How do we know what we know in criminology and criminal justice? The relevance of qualitative methodologies. *European Journal of Criminology*. 2025. 0(0). <https://doi.org/10.1177/14773708251387513>.
17. Туляков В. О. Принцип додатковості та методологія контекстуальної криміналізації в рефлексії вчення М. І. Панова. *IUS PUNIENDI: Голоси епох в суголоссі днів*. 2025. С. 78–87. URL: <https://hdl.handle.net/11300/30913>.
18. Туляков В. О. Теорія кримінальної законотворчості: перспективи новітніх підходів. Одеса: Юридична література, 2016. URL: <https://hdl.handle.net/11300/30467>.
19. Case of Helme v. Estonia (Application no. 3023/22) – 7 Oct 2025, para. 80. ЄСПЛ. 2025. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-245085>.
20. Tuliakov, V. (2025). Contextual criminalization in European criminal law: From security paradigm to value-oriented justice. *SSRN*. URL: <https://ssrn.com/abstract=5542758>.
21. Iberall A. S. Toward a general science of viable systems. New York: McGraw-Hill, 1972.
22. Hirtenlehner H., Mesko G. Crime propensity and lifestyle risk: The interplay of personal morality and self-control ability in determining the significance of criminogenic exposure. *European Journal of Criminology*. 2025. 0(0). <https://doi.org/10.1177/14773708251348321>.
23. Шакун В. І. Лінгвістична віктимологія. *Нове українське право*. 2025. № 4. <https://doi.org/10.51989/NUL.2025.4>.

24. Афанасьєва М. В. Виборча інженерія в Україні: монографія. Одеса: Юридична література, 2014.
25. Sherman L. W. The rise of evidence-based criminology. *Criminology & Public Policy*. 2018. № 17(1). P. 7–28.
26. Braithwaite J. Crime, shame and reintegration. Cambridge: Cambridge University Press, 1989.
27. Farrington D. P. Developmental and life-course criminology: Key theoretical and empirical issues. Stockholm Criminology Symposium Papers, 2013.
28. Tuliakov V. Transnational criminal law, sovereignty and international justice: Harmonization challenges and policy evolution. *International Annals of Criminology*. 2025. <https://doi.org/10.1017/cri.2025.10076>.
29. Зелінська Н. А. Транснаціональне кримінальне право: нові можливості і ризики. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2011. Вип. 10. С. 171–185.
30. Tuliakov V. O., Savinova N. A. Colonizing criminal law: Towards new architecture of Criminal Code. *Bulletin of the Association of Criminal Law of Ukraine*. 2024. № 2(22). P. 53–74. <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2024.22.313732>.
31. The Economist. The traffickers are winning the war on drugs. October 16, 2025. URL: <https://www.economist.com/briefing/2025/10/16/the-traffickers-are-winning-the-war-on-drugs>.
32. Brodsky J. University of Michigan 1988 Commencement Speech Transcript. 1988. URL: <https://lanredahunsi.com/joseph-brodskeys-university-of-michigan-1988-commencement-speech>.
33. Akila V., Niranjani R. S. From victim to victor: A conceptual study on positive victimology in Vendela Vida's And Now You Can Go. *Agathos*. 2025. № 31, P. 56–60. URL: <https://www.agathos-international-review.com/issues/2025/31/Akila%20&%20Niranjani.pdf>.
34. Туляков, В. О. «Гумор» у публічному праві проти права гумору. *Консервативно-ліберальні ідеї Одеської школи кримінального права*, 191–196. Одеса: Юридика, 2024. URL: <https://hdl.handle.net/11300/27568>.
35. Туляков, В. О. Інтуїтивне кримінальне право та ultima ratio. ResearchGate. 2024. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.27606.36169>.
36. Stockholm Prize in Criminology to Charis E. Kubrin and Mark W. Lipsey. 2025. URL: <https://www.su.se/english/news/stockholm-prize-in-criminology-to-charis-e-kubrin-and-mark-w-lipsey-1.859870>.

REFERENCES

1. Tuliakov, V.O. (2025). Metodolohiia vykorystannia naukovykh paradyhm aspirantamy: praktyzatsiia [Methodology of Using Scientific Paradigms by PhD Students: Practicization]. Odessa: NU «OYuA». 12 p. URL: <https://hdl.handle.net/11300/30695> [in Ukrainian].

2. Foucault, M. (1998). *Nahliadaty i karaty: narodzhennia v'iaznytsi* [Discipline and Punish: The Birth of the Prison]. Translated by P. Tarashchuk. Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].
3. Ilf, I., & Petrov, Y. (2018). *Zolote telia* [The Golden Calf: Novel]. Kharkiv: Folio. 512 p. [in Ukrainian].
4. Eurachem. (2016). *Prydatnist' analitychnykh metodiv dlia konkretnogo zastosuvannia. Nastanova dlia laboratorii z validatsii metodiv ta sumizhnykh pytan'* [Fitness of Analytical Methods for Specific Purposes: Guidance for Laboratories on Method Validation and Related Issues], 2nd edition translation 2014. Kyiv: TOV «Yurka Liubchenka». 92 p. [in Ukrainian].
5. Poliakh, Ye.V. (2025). *Porushennia nedotorkanosti pryvatnoho zhyttia: kryminalohichna kharakterystyka ta zapobihannia* [Violation of Privacy: Criminological Characterization and Prevention]. Kharkiv: Pravo. 344 p. [in Ukrainian].
6. Kemp, S. (2023). *Digital 2023: Ukraine*. 14 Feb 2023. URL: <https://datareportal.com/reports/digital-2023-ukraine>.
7. Koibichuk, V., Kochnieva, V., Buriak, A., Petrushenko, Y., & Yehorova, Y. (2024). «Opis novykh skhem finansovykh shakhraistv v umovakh voiennoho chasu v Ukraini» [Description of New Financial Fraud Schemes in Wartime Ukraine]. *Socio-Economic Relations in the Digital Society*, 4(54), 29–38. <https://doi.org/10.55643/ser.4.54.2024.582> [in Ukrainian].
8. Identity Theft Resource Center. (2023). *ITRC Trends in Identity Report for 2023*. URL: <https://www.idtheftcenter.org/wp-content/uploads/2024/06/ITRC-2023-Trends-in-Identity-Report.pdf>.
9. *Yak zminiuvalasja kilkist kryminalnykh pravoporushen' v Ukraini do ta pid chas velykoi viiny* [How the Number of Criminal Offenses in Ukraine Changed Before and During the Great War]. (2025). *Slovo i Dilo*, 2 Nov 2025. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2025/11/04/infografika/suspilstvo/yak-zminyuvalasya-kilkist-kryminalnykh-pravoporushen-ukrayini-ta-velykoyi-viiny> [in Ukrainian].
10. Black, D.J., & Reiss, A.J., Jr. (1967). *Patterns of behavior in police and citizen transactions*. President's Commission on Law Enforcement and Administration of Justice, Studies in Crime and Law Enforcement in Major Metropolitan Areas, Field Surveys III, Vol. 2. Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, pp. 1–139.
11. Christie, N. (2004). *A Suitable Amount of Crime*. London: Routledge. 148 p. URL: <https://www.routledge.com/A-Suitable-Amount-of-Crime/Christie/p/book/9780415336116>.
12. Sutherland, E.H., & Cressey, D. (1978). *Criminology* (10th ed.). Philadelphia: JB Lippinkott. URL: <https://ru.scribd.com/document/674521661/Sutherland-Edwin-h-Cressey-Donald-r-Criminology-1978-1-123>.

13. Van Dijk, J. (2008). *The World of Crime: Breaking the Silence on Problems of Security, Justice and Development Across the World*. Sage. DOI: <https://doi.org/10.4135/9781483329789>.
14. Cavaliere, A. (2018). Il diritto penale minimo in Alessandro Baratta: Per un'alternativa alla «Cultura del penale». *Archivio Penale*, 70. <https://doi.org/10.12871/97888331804274>.
15. Barash, Ye.Yu. (2019). Kryminalohichni oznaky «profesiinoi» zlochynnosti: sotsial'no-pravove doslidzhennia [Criminological Features of «Professional» Crime: A Socio-Legal Study]. *Naukovi Visnyk Natsional'noi Akademii Vnutrishnikh Sprav*, 1(110). <https://doi.org/10.33270/01191101.29> [in Ukrainian].
16. Einat, T., & Yassour-Borochowitz, D. (2025). How do we know what we know in criminology and criminal justice? The relevance of qualitative methodologies. *European Journal of Criminology*, 0(0). <https://doi.org/10.1177/14773708251387513>.
17. Tuliakov, V.O. (2025). Pryntsyp dodatkovosti ta metodolohiia kontekstual'noi kryminalizatsii v refleksii vchennia M. I. Panova [Principle of Subsidiarity and Methodology of Contextual Criminalization in the Reflection of M. I. Panov's Teaching]. *IUS PUNIENDI: Holosy epokh v suholossi dniv*, 78–87. URL: <https://hdl.handle.net/11300/30913> [in Ukrainian].
18. Tuliakov, V.O. (2016). Teoriia kryminal'noi zakonotvornosti: perspektyvy novitnikh pidkhodiv [Theory of Criminal Legislation: Perspectives of Modern Approaches]. Odesa: Yurydychna literatura. 328 p. URL: <https://hdl.handle.net/11300/30467> [in Ukrainian].
19. ECHR. (2025). Case of Helme v. Estonia (Application no. 3023/22) – 7 Oct 2025, para. 80. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-245085>.
20. Tuliakov, V. (2025). Contextual Criminalization in European Criminal Law: From Security Paradigm to Value-Oriented Justice (Sep 29, 2025). SSRN. <https://ssrn.com/abstract=5542758>.
21. Iberall, A.S. (1972). *Toward a General Science of Viable Systems*. New York: McGraw-Hill.
22. Hirtenlehner, H., & Mesko, G. (2025). Crime propensity and lifestyle risk: The interplay of personal morality and self-control ability in determining the significance of criminogenic exposure. *European Journal of Criminology*, 0(0). <https://doi.org/10.1177/14773708251348321>.
23. Shakun, V.I. (2025). Linhvistychna vyktymolohiia [Linguistic Victimology]. *Nove Ukrainske Pravo*, 4. <https://doi.org/10.51989/NUL.2025.4> [in Ukrainian].
24. Afanasiieva, M.V. (2014). *Vyborcha inzheneriia v Ukraini* [Electoral Engineering in Ukraine]. Odesa: Yuryd. literatura [in Ukrainian].
25. Sherman, L.W. (2018). The rise of evidence-based criminology. *Criminology & Public Policy*, 17(1), 7–28.

26. Braithwaite, J. (1989). *Crime, Shame and Reintegration*. Cambridge: Cambridge University Press.
27. Farrington, D.P. (2013). Developmental and life-course criminology: Key theoretical and empirical issues. *Stockholm Criminology Symposium Papers*, 2013.
28. Tuliakov, V. (2025). Transnational criminal law, sovereignty and international justice: Harmonization challenges and policy evolution. *International Annals of Criminology*. <https://doi.org/10.1017/cri.2025.10076>.
29. Zelinska, N.A. (2011). Transnational criminal law: New opportunities and risks [Transnatsional'ne kryminal'ne pravo: novi mozhlyvosti i ryzyky]. *Naukovi pratsi Natsional'noho universytetu «Odeska yurydychna akademiia»*, 10, 171–185 [in Ukrainian].
30. Tuliakov, V.O., & Savinova, N.A. (2024). Colonizing criminal law: Towards new architecture of Criminal Code. *Bulletin of the Association of Criminal Law of Ukraine*, 2(22), 53–74. <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2024.22.313732>.
31. The traffickers are winning the war on drugs (2025). *The Economist*, 16 Oct 2025. URL: <https://www.economist.com/briefing/2025/10/16/the-traffickers-are-winning-the-war-on-drugs>.
32. Brodsky, J. (1988). University of Michigan 1988 Commencement Speech Transcript. URL: <https://lanredahunsi.com/joseph-brodskeys-university-of-michigan-1988-commencement-speech>.
33. Akila, V., & Niranjani, R.S. (2025). From victim to victor: A conceptual study on positive victimology in Vendela Vida's *And Now You Can Go*. *Agathos*, 31, 56–60. URL: <https://www.agathos-international-review.com/issues/2025/31/Akila%20&%20Niranjani.pdf>.
34. Tuliakov, V.O. (2024). «Humor» u publichnomu pravi proty prava humoru [«Humor» in Public Law vs. the Right to Humor]. In *Konservatyvno-liberal'ni idei Odes'koi shkoly kryminal'noho prava* (pp. 191–196). Odesa: Yurydyka. URL: <https://hdl.handle.net/11300/27568> [in Ukrainian].
35. Tuliakov, V.O. (2024). Intuityvne kryminal'ne pravo ta ultima ratio [Intuitive Criminal Law and Ultima Ratio]. ResearchGate. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.27606.36169> [in Ukrainian].
36. Stockholm Prize in Criminology to Charis E. Kubrin and Mark W. Lipsey (2025). URL: <https://www.su.se/english/news/stockholm-prize-in-criminology-to-charis-e-kubrin-and-mark-w-lipsey-1.859870>.

Tuliakov V. Methodology of criminological research: in search of new paradigms – an article

The article summarises contemporary paradigmatic visions in criminology and criminal law, ranging from quantitative research methods to validation through the lens of the methodology of creative developmentalism and the adaptation of the theory of creative destruction to modern criminological research paradigms.

A dynamic approach to updating criminological methodology is proposed, correcting erroneous data-generation mechanisms in order to consistently formulate new, valid approaches to offender management. The emphasis is placed on maintaining a balance of rights among the subjects of criminal-law relations, shifting towards value-oriented justice, contextualised criminalisation, and procedural effectiveness (ECtHR, Helme v. Estonia, 2025). The methodological section includes qualitative methods (Einat, 2025: interviews, ethnography for the «why» and «how» of crime); typical novice errors (equating statistics with reality, correlation vs. causation, latency, political selectivity); the homeokinetic approach (Iberall, 1972), which conceptualises crime as an exchange of matter, energy, and information within the «offender–victim–environment» system, with accompanying criticism for macro-level reductionism on criminal engineering and insufficient empirical verifiability. Further attention is given to the epistemological limits of contemporary crime data, including algorithmic misclassification in digital-platform crime reporting, the rising instability of post-conflict criminal trajectories, and the distortion of public risk perception through media-driven crime amplification. The article argues for an integrated model of criminological inquiry that combines robust quantitative design, triangulated qualitative methods, and iterative validation cycles to avoid methodological drift and ensure resilience of theories in rapidly transforming social realities. From a criminal-law perspective, the article highlights the growing role of contextual proportionality, especially in transitional states, where over-criminalisation and selective enforcement can undermine public trust and the legitimacy of institutions. The proposed framework emphasises the interaction between criminalisation grounds, victim-oriented justice, and the evolving ECtHR doctrine on procedural fairness and the minimum consistency standards for the use of coercive powers. For Ukraine, the key challenges include post-conflict reintegration, the de-normalisation and de-romanticisation of violence, and the regulation of new categories of technology-driven offences. Particular emphasis is placed on the need to identify, validate, and correct systematic biases in law-enforcement data, improve the media crime index to reflect actual victimisation patterns, and align criminal-justice reforms with EU principles of subsidiarity, proportionality, and sustainability via victim-oriented justice. The article concludes by advocating for greater methodological attentiveness in data collection and interpretation, aligned with emerging paradigms, victim-oriented justice, and the integration of ECtHR practice into the sustainable development of Ukraine's criminal-justice system.

Key words: creative developmentalism; creative destruction; contextual criminalisation; value-oriented justice; homeokinetic approach; methodological quality; media crime index; digital risks; ECtHR.